

zane terkedilen iki satırlık Arapça kitâbenin ebced hesabı 897 (1492) yılını tutmaktaysa da rakamla 898 (1493) yazılmıştır. Evliya Çelebi, 1078'de (1667-68) ziyaret ettiği caminin üzerinde II. Bayezid'in adı yazılı kitâbesini biraz daha farklı biçimde nakletmiş, ebced hesabı 893 (1488) yılını verdiği halde rakamla 897 (1492) yazmıştır.

Mehmed Süreyyâ Bey'in verdiği bilgiye göre Kasım Paşa II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında çeşitli görevlerde bulunmuş ve 950 (1543) yılına doğru ölmüştür. Ayvansarâyî ise 890'da (1485) vefat edip Bursa'da Emîr Sultan yakınında yaptırdığı medresede defnedildiğini belirtir. Ölüm tarihi ve yeri hakkında çelişkili bilgiler verilen Kasım Paşa'nın, İstanbul'da Çağaloğlu'nda 1957'de yıktırılan ve 1985'e doğru değişik biçimde yeniden yapılan bir camisinin başka Eyüp semtinde ikinci bir camisi daha vardır (bk. CEZERİ KASIM PAŞA CAMİİ). Bursa'da Emîr Sultan Külliyesi'ne komşu bir medreseyle bir hamam, Bursa'ya yakın Cumaâbâd'da bir cami daha yaptırmıştır. Ayrıca İstanbul ve Galata'da çok sayıda evkafı bulunmaktaydı.

Evliya Çelebi'nin uzun uzun anlatarak garip şekilde tasvir ettiği gotik üslûptaki mezar anıtı cami içinde hâlâ durmaktadır. Fakat bunun gerçekte, şehri bir süre idaresinde tutmuş olan Venedikliler'den ileri gelen bir kişiye ait olduğu bilinmemektedir.

Osmanlı tarihi boyunca yabancı seyyahların büyük ilgisini çeken Kâsimiyye Camii, Selânik elden çıktıktan beş yıl sonra I. Dünya Savaşı içinde meydana gelen büyük yangın felâketine uğramasının ardından tekrar kiliseye dönüştürülmüş, bu durumda iken 1918 yangınında tama-

men yanmış ve sadece bazı kâgir duvarları ayakta kalacak şekilde bütünüyle harap olmuştur. Çatısı çökerken üst kat galerileri ve duvarların bir kısmı da yıkılmıştır. Yapı, yirmi yıl kadar süren bir tamir sonunda Türk devrine işaret edebilecek en ufak iz bırakılmadan yeniden yapılcasına restore edilmiş ve Demetrios Kili-sesi olarak hizmete açılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 53-58; Peçuylu İbrâhim, *Târih* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1981, s. 22; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 156; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 433-434; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî*, I, 280; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 79; *Sicill-i Osmânî*, IV, 47; G. Schlumberger, "Un triptique byzantin en Ivoire", *Gazette des beaux Arts*, 3. Periode, V, Paris 1891, s. 301; O. Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, s. 168, lv. 25; Ch. Diehl v.dğr., *Les monuments chrétiens de Salonique*, Paris 1918, s. 61; A. Ksyngopovlos, *He Basilike tou Hagiou Demetriou*, Selânik 1946; Danişmend, *Kronoloji*, I, 463; II, 442; A. Sotiriou - Maria Sotiriou, *He Basilike tou Hagiou Demetriou Thessalonikes*, Atina 1952; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 364-365; Semavi Eyice, "Atatürk'ün Doğduğu Yıllarda Selânik", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 461-518; a.mlf., "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, XI (1954), s. 157-172; B. Demetriadis, *Topographia tes Thessalonikes kata ten epokhe tes Tourkokratias 1430-1912*, Selânik 1983, s. 292-294; ayrıca bk. İndeks.

SEMAVİ EYİCE

KASIMPAŞA MEVLEVÎHÂNESİ

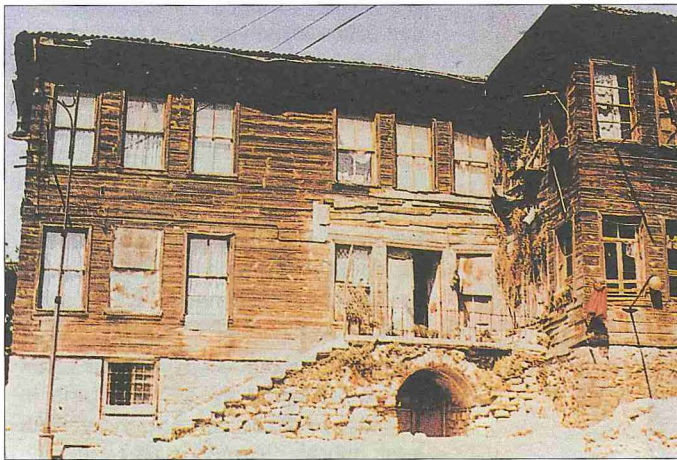
İstanbul Kasımpaşa'da
1625 yılı civarında
tesis edilen tekke.

Beyoğlu ilçesinde Sürûrî Mehmed Efendi mahallesinde bulunan mevlevîhâne, 1623-1631 yılları arasında Fırıncızâde Şeyh Sırrî Abdi Dede tarafından kurul-

muştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir müddet boş kalarak harap olduktan sonra sırasıyla Halvetî tekkesi ve medrese olarak kullanılan Galata Mevlevîhânesi'ni ihya eden Abdi Dede, bu olayın ardından Konya Mevlânâ Âsitânesi postnişini Bostan Çelebi'nin yerine *Meşnevî* şârihi Ankaravî İsmâil Rusûhî Dede'yi tayin etmesi üzerine Kasımpaşa'da sahibi olduğu bostanın içinde mensuplarının yardımıyla bu tekkeyi tesis etmiştir.

Galata ve Yenikapı mevlevîhânelerinden sonra İstanbul'da açılan üçüncü mevlevîhâne olan Kasımpaşa Mevlevîhânesi zaman içinde çeşitli onarımlar geçirmiştir. Kuruluşunda mütevazi bir zâviye olan tesis, 1731-1732'de Hasan Ağa adında bir kişi tarafından tamir ettirilmiş, onarımın keşfini Hassa başmimarı Kayserili Mehmed Ağa gerçekleştirmiştir. Mevlevîhâne 1796'da Mihrîşah Vâlide Sultan ile Mevlevî muhibbi olan oğlu III. Selim tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kaptanıderyâ Çengelöğlu Tâhir Paşa'nın muhtemelen 1832-1834 yıllarında yaptırdığı onarım sırasında mevlevîhânenin alanı genişletilmiş olarak 1834-1835'te II. Mahmud tarafından ihyası sırasında son şeklini almıştır. Mevlevîhânenin semâhâne kısmı Cumhuriyet döneminde bir süre Kasımpaşa Güreş Kulübü'nün güreş salonu, diğer bölümleri ilkokul olarak kullanılmış, bu sırada ana yapının kuzeyindeki müstemilât, avludaki şadırvan ve hazîre ortadan kalkmış, arsanın çiçek bahçesi olan doğu kesimine Sürûrî İlkokulu inşa edilmiştir. Esas bina Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından oda oda kiraya verilerek sefalet yuvasına dönüşmüş, hızla harap olarak çökmeye başlamış ve 1979 ilkbaharında çıkan bir yangında tamamen yok olmuştur.

Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin İstanbul'da Mevlevî kültürünün gelişmesinde Galata, Yenikapı, Beşiktaş ve bunun devamı olan Bahariye mevlevîhâneleri kadar önemli bir yer tutmadığı, hânedan, saray ve yüksek bürokrasi mensuplarının buraya daha az rağbet ettiği, diğer mevlevîhânelerde özellikle XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren gözlenen aristokrat üslûbun yerini burada halk kültürüne daha yakın bir hayat tarzının aldığı söylenebilir. Bazı Bektaşîler'in, büyük ihtimalle mevlevîhânenin bu özelliğinden dolayı tekkelerinin kapatıldığı Vak'a-i Hayriyye'den (1826) sonra buraya devam ettikleri ve burada Bektaşî meşrepli Mevlevîler'in kalenderâne bir hayat sürdükleri bilinmektedir.

Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin eski bir fotoğrafı (Erdem Yücel fotoğraf arşivi)

Mevlevîhâne, Kasımpaşa deresinin oluşturduğu vadinin Beyoğlu'na doğru yükselen sırtında 1950'lere kadar daha çok bağlar, çiçek bahçeleri ve bostanlarla kaplı bulunan kesiminde yer almaktadır. Arsanın kuzeybatı kesiminde, Kasımpaşa Mevlevîhâne sokağına açılan cümle kapısının pilastrlarla kuşatılmış ve üçgen bir alınlıkla taçlandırılmış olan dikdörtgen açıklığı üzerinde Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin ta'lik hattıyla yazılmış 1250 (1834-35) tarihli manzum kitâbe, alınlığın içinde de II. Mahmud'un beyzî çerçevesi tuğrası yer alır. Mevlevîhânenin semâhâne, selâmlık, dedegân hücrelerinin bir kısmı, harem, hünkâr dairesi, matbah-ı şerif, somathâne kısımlarını barındıran, kâğıt duvarlı kısmı bir bodrum üzerine oturan iki katlı ahşap bina dış görünüşü itibarıyla empire üslûbunda bir konağı andırır. İstanbul'da geç döneme ait ahşap tarikat yapılarının en büyüklelerinden olan bina iki kanat halinde düzenlenmiştir. Zemin katın ve birinci katın duvarları ahşap karkaslı olup içeriden bağdâdî siva, dışarıdan ahşap kaplamayla donatılmış, bütün kapı ve pencere açıklıkları dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Doğu yönünde yer alan, ileriye doğru çıkan ve büyük bir üçgen alınlıkla dikkati çeken kanadın bodrumunda dedegân hücreleriyle helâlâr ve abdest muslukları, üst katlarda ortada semâhâne, bunun batısında hünkâr dairesi, doğusunda selâmlığın küçük bir bölümü yer alır. Geriye çekilmiş olan kanadın bodrumu ardiye olarak değerlendirilmiş, zemin katla birinci kata harem ve selâmlık bölümlerine ait mekânlarla matbah-ı şerif yerleştirilmiştir.

Doğudaki kanadın kuzey cephesinde ki yandan merdivenlerin kuşattığı, kırma çatıyla örtülü bir sahanlığın arkasında yer alan semâhâne girişinin üzerinde, ta'lik hattı Melek Paşa hafidi Ali Haydar Bey'e ait 1250 (1834-35) tarihli ihya kitâbesi yangında harap olduktan sonra Divan Edebiyatı Müzesi'nin (Galata Mevlevîhânesi) avlusuna taşınmıştır. Kareye yakın dikdörtgen bir alanı kaplayan semâhânenin ortasında, köşeleri 45° pahlı 10 × 10

m. boyutlarındaki kesim Mevlevî mukabelesi için ayrılmıştır. Semâ alanını çepeçevre kuşatan iki katlı mahfillerin sınırında kare kesitli ve dor başlıklı ahşap dikmeler sıralanmakta, bunların arasında torna işi ahşap korkuluklar uzanmaktadır. Zemin kattaki mahfillerin doğu kanadına fevkanî mahfile çıkan bir merdiven, batı kanadına bodrum katına inen diğer bir merdiven yerleştirilmiştir. Fevkanî mahfilin kuzey kanadında, mihrabın karşısına gelen ve kavisli bir çıkmayla genişletilmiş olan kesim mutrip maksûresi, batı kanadının ortasında, yanlardan duvarlarla kuşatılan ve aynı türde bir çıkmaya sahip olan kesim ise hünkâr mahfilidir. Doğu ve batı duvarları sağır olan semâhâne kuzey ve güney duvarlarda sıralanan pencerelerle aydınlanır. Batı duvarındaki kapı hünkâr dairesinin zemin katına, doğu duvarındaki iki kapıdan biri şerbethâneye açılır.

Semâhânenin tekne tavanında empire üslûbuyla barokun karışımını yansıtan bezemeler görülür. Tavanın ahşap kaplaması üzerine yağlı boya nakışlarla süslü branda gerilmiş, tavanın ortasına da yapının en ilginç süsleme öğesi olan bir göbek yerleştirilmiştir. Birtakım simgeleri ihtiva eden ve II. Mahmud döneminin sosyokültürel ortamını yansıtan bu süsleme grubunun merkezindeki ahşap oyunun çevresinde Mevlevî mûsikisinde kullanılan bazı aletler (dokuz adet farklı türde ney, bir çift kudüm, iki çift halîle, bir def, bir rebab, bir ud), bir âyin cöngü veya nota defteriyle bir sikke görülür. Bunlardan sonra sekiz adet sancak semâ yönünde yani soldan sağa döner şekilde sıralanmaktadır. Sancak direkleri atlamalı olarak hilâller ve mızrak uçlarıyla son bulmakta, merkezden dağılan ışınlar şeklinde yerleştirilmiş olan neylerin sancaklarla iç içe bulunduğu dikkati çekmektedir. İki sıra halinde düzenlenmiş, püsküllü ve kordonlu perde kıvrımları kompozisyonun çerçevesini oluşturur. II. Mahmud ile yoğunluk kazanan Batılılaşma hareketi kapsamında Avrupa'daki örneklerin taklidi sonucunda ortaya çıkan Osmanlı armalarıyla bu Mevlevî armasının aynı zihniye-

tin ürünü olduğu söylenebilir. Ayrıca bu armada, Osmanlılığın alâmeti olan sancakların Mevlevîliği temsil eden mûsikî aletleriyle kaynaşması ve semâ edersine sıralanması da kökleri Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna uzanan devlet-tarikat dayanışmasını dönemin zevkine uygun bir biçimde ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 10-12; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 6; *Mecmûa-i Cevâmî*, II, 24-25, nr. 51; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1308, s. 8; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 532-536; 1329 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 19; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 269; Derviş Şükrü, *İstanbul Hânkâhları Meşâ-yihî* (haz. T. Kut - İ. Pala), Harvard 1995, s. 41-42; Sadi Abaç, *Kasımpaşa'nın Tarihçesi*, İstanbul 1935, s. 15; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul 1953) İstanbul 1983, s. 339; Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, V/11, İstanbul 1965, s. 28-33; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *Türk Edebiyatı*, III/29, İstanbul 1974, s. 39-43; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *TDA*, I/3 (1979), s. 76-88; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *TOK Belleteni*, LXVII/346 (1981), s. 38-42; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri", *GDAD*, sy. 4-5 (1976), s. 15-46; Mithat Sertoğlu, "Kasımpaşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, XIII/1 (1977), s. 48-53; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 589; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *TT*, XI/61 (1989), s. 36, nr. 108; M. Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *OA*, XIV (1994), s. 177-183; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *DBİst.A*, IV, 482-485; Ekrem Işın, "Mevlevîlik", a.e., V, 425-428; "Abdi Dede", *İst.A*, I, 25.

M. BAHANANMAN

KASIR

(قصر)

Hükümdarların
kullanımına ayrılmış saray,
saraya bağlı veya müstakil yapı.

Türk İslâm mimarisinde yönetici tabakanın azametini yansıtan kasırlar sanat ve mimarlık tarihi içerisinde önemli yer tutar. Kasır denilen yapılar bazan köşk olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı devrinde aynı yapıların köşk veya kasır olarak anılması bu duruma işaret etmektedir. Esasında köşk, kasır (Ar. kasr), saray ve hatta kale (iç kale) arasında hükümdar ya da beylerin meskenleri olmaları açısından fazla fark yoktur. Bu yapıların fonksiyonlarıyla ilgili özellikler bazı dönemlerde daha fazla ön plana çıkmış, bazı devir-

Kasımpaşa
Mevlevîhânesi'nin
cümle kapısı
üzerindeki
manzum kitâbe